

# מ"דבר לילדים" ל"כולנו"

## תמורות בעתונות הילדים הישראלית משנות ה-50 לשנות ה-90

### אירית כהן ודבורה פיינגו

השוואתו לעתון "כולנו" שהתל להופיע ב-1985 וממשיך בהופעתו עד היום, הבדיקה נעשתה על עתונים שהופיעו במרוצת שלוש שנים: 1965 ("דבר לילדים"), 1985 ו-1997 ("כולנו").

#### עתון שחינך שני דורות

"עתונכם יספר את הכל, כי עליכם לדעת את הכל - כגדולים, לאחר שנים רואים אנחנו את קוראי 'דבר לילדים' שבגרו בינתיים ויצאו לחיים - עומדים בשורה, פועלים בחברה וזוכרים הסד לעתונם עד היום הזה. וכל הזוכר סימן, כי חושב הוא; והן זאת משרתנו: לגדל קורא חושב" (אופק 1988, עמ' 604). אלה היו דברי העורך יצחק יציב במלאת עשר שנים ל"דבר לילדים" והם מבטאים את תחושת הייעוד, אשר ליוותה את יוצרי "דבר לילדים". לדעת אופק, קשה למצוא עוד כתב עת לילדים בארץ כלשהי, שהשפיע כל כך על עיצוב טעמו והשקפת עולמו של דור שלם של קוראים, ואשר התמיד בהופעתו שבוע שבוע במשך תמישים שנים רצופות (אופק, שם).

בשנת 1981 החל העתון "דבר", עתונה היומי של ההסתדרות הכללית של העובדים העבריים בארץ ישראל, להקצות לילדים מוסף, כנספת לעתון המבוגרים. היו בו סיפורים, שירים ושעשועונים. ההל מאוקטובר 1981 הופיע "דבר לילדים" כמוסף חודשי, ולאחר מכן כמוסף שבועי.

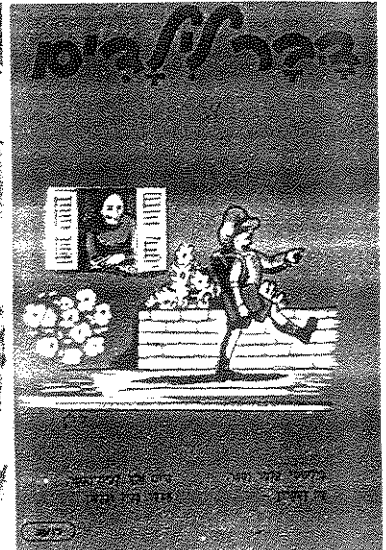
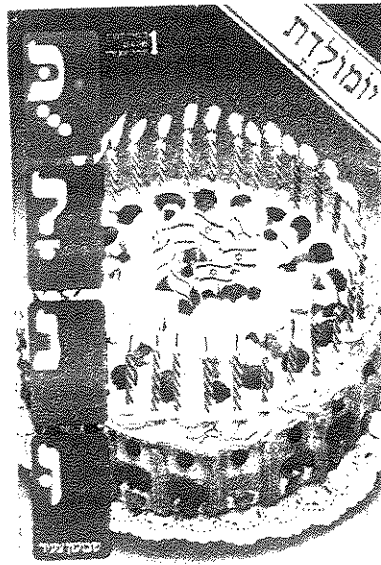
העורך היה יצחק יציב, אך היוזמת והשותפה לייסודו של העתון ולעריכתו היתה ברכה חבס. אפשר לראותה כעתונאית וכעורכת המקצועית הראשונה בארץ ישראל. ברכה חבס ויצחק יציב גייסו את הצייר נחום גוטמן ואת המשורר-המורה אהרן זאב, וכן פנו לסופרים ומשוררים ורתמו אותם למשימה בהתלהבותם להקים עתון לילדים. בהוברות "דבר לילדים" היה שילוב של ספרות יפה ומדע

עתון הילדים הראשון בארץ ישראל הופיע בירושלים ב-1893. היה זה הדו שבועון "עולם קטן" בעריכתם של אליעזר בן יהודה, יהודה גרוזובסקי ודוד יודילוביץ'. העתון לא האריך ימים וממשיכו ראו אור, בעיקר, במזרח אירופה. עד מלחמת העולם השנייה הופיעו בעולם היהודי עשרות עתונים לילדים, ומשנות ה-20 התרכזה סוגה (ויאמר) זו של עתונות עברית בארץ ישראל, אם כי מדי פעם היו ניסיונות - קצרים למדי - להוציא עתונים כאלה בארצות הברית, פולין ועוד (פז, 1997; בר-אל, 1998).

בשנות ה-20, עם גידולו ההדרגתי של היישוב היהודי בארץ ישראל, גדל גם מספרם של עתוני הילדים. ביניהם יזכרו "הארץ - שבועון לילדים" של עתון "הארץ", "לתלמיד", "אלומות", "בן ארצי", "עולם הילדים" ו"הציר". בתחילת שנות ה-30 ראה אור "עתוננו" שהופיע מספר שנים.

אולם נראה כי העתון לילדים בה"א הידיעה היה "דבר לילדים" שהופיע יותר מחמישים שנה, ובעקבותיו נוסדו עתונים דומים, שהמשותף להם היה בית ההוצאה: יומון מפלגתי, ציבורי או פרטי המוציא עתון לילדים המאוכזר את שמו ומכין לעצמו עתודה של קוראים. בנוסף ל"דבר לילדים", היו אלה "משמר לילדים", "הבוקר לילדים", "הצופה לילדים", "הארץ שלנו" ואחרים. בעבודתנו התמקדנו בעתון אחד מן הדור הראשון, ב"דבר לילדים", תוך

המעבר מ"דבר לילדים" של שנות ה-50 ל"כולנו" של שנות ה-90. מעתון "חינוכי" ל"שבועון צעיר"



פופולרי, מעט אקטואליה ופובליציסטיקה, פרפראות, שעשועונים ודברי קוראים. בין הכותבים היו חיים נחמן ביאליק, לאה גולדברג (כעורכת וכסופרת), פניה ברגשטיין, יעקב כהן, זלמן שניאור, יצחק שוייגר-דמיאל, יעקב פיכמן, אנדה עמיר, מרים ילן-שטקליס ועוד. אלה ואחרים כתבו שירים, סיפורים וסיפורים בהמשכים. השפה היתה תקינה ועשירה.

מוסף הילדים השבועי הופיע ב"דבר" עד 1936. משנת 1936 ואילך הפך "דבר לילדים" לשבועון ילדים עצמאי.

הילדים ציפו ממש, מדי שבוע, להופעת הגיליון החדש: "כל יום שלישי, בדרך מבית הספר, התעכבנו ליד הקיוסק השכונתי, הפכנו בדפי השבועון, שהגיע ישר מבית הדפוס... חפשנו את שמות הזוכים בפתרון החידות, וקראנו בשקיקה את הסיפור בהמשכים, חפשנו ציור או חיבור שלנו, שנדפס בעתון" (האזור, 1993, עמ' 49).

בעשירים-עשרים וחמש שנותיו הראשונות של "דבר לילדים" הלך בו, יחסית, שינויים לא רבים. העתון היה חינוכי, דידקטי והסברתי. לעומת זאת, בשנות ה-60 וה-70 התגבשה מגמה חברתית-חינוכית אחרת בארץ: לא עוד ללמד ולהשכיל את הצעירים, אלא לשתף אותם בעיצוב ובכתיבה (רגב, 1991, עמ' 104). באחד הגיליונות משנת 1983 של "דבר לילדים" נכתב: "נשתתף כולנו ביצירת עתוננו. 'דבר לילדים' אינו רק השבועון שבילכם אלא גם השבועון שלכם. אנו מעוניינים בהשתתפותכם במדורי העתון השונים ושמים לפרסם כל חומר המוצע על ידיכם, כשהוא עומד במבחן ההתאמה להדפסה" (שם, עמ' 107). רגב סבור כי המערכת הדפיסה לעתים גם יצירות חסרות טעם, "רק כדי לעודד את הקשר עם הקוראים המוכנים לכתוב. הרושם הוא שאין כמעט קנה-מידה לקבל חומר מהילדים" (שם, שם).

עורכו של "דבר לילדים" בשנות ה-80, דוד פאיאנס, הסביר כי העתון היה "מין אנציקלופדיה זוטא על עולם ומלואו - מין חבר מעניין, מרחיב אופקים" (ענבל, 1981, עמ' 17).

רוב שנותיו היה העתון מיועד לילדים בגיל 8-12 והיו בו חמישה חלקים קבועים:

1. פסיפס מאירועי השבוע - אקטואליה (ובכלל זה - הרחבה בנושא אקטואלי מסוים).
2. מדור ספרות יפה - סיפורים, שירים, מערכונים, במיוחד לקראת החגים (כשליש מהעתון) וכן סיפורים בהמשכים, אשר עם תום פרסומם

בעתון הוצאו כספרות יפה לילדים.

3. חינוך לערכים - כתבות ורשימות המספרות על אתרים ונקודות בארץ, טיול באמצעות כתבות וסיפורים, מדורי טבע ונוף, מדורי מדע ותיאור הווי בית הספר.

4. חלק בידורי - "מה כדאי": המלצות על מופעי תרבות ואמנות. המערכת נמנעה מדיווח אודות מופעים "לא ראויים". לא נכתבו ביקורות שליליות, אלא רק המלצות חיוביות. כן היה מדור של חידות, תשבצים ושעשועים נושאי פרסים.

5. במה לקורא הצעיר - מדור לפרסום רשימות של קוראים ובשנים מאוחרות יותר של "עתונאים צעירים" (ע"צים).

דומה כי יותר מעתוני ילדים אחרים, הביא "דבר לילדים" לקוראיו את הדימויים במדוריו השונים, בלי מחלוקת פוליטיות פנימיות. השפעתו המתמשכת על ספרות הילדים הישראלית בחמישים ויותר שנות קיומו, הן בטיפוח יוצרים ודרכונם לכתיבה, והן בגידול דור קוראים ועיצוב טעמים ובקביעת אמות מידה ספרותיות ועיתונאיות, היתה רבה. שבועוני ילדים שנוסדו לאחר מכן, אימצו את המתכונת שקבע "דבר לילדים", לרבות הפורמט, צורת השער, הסגנון והחלוקה למדורים ואפילו את הרכב שמו של השבועון, הכולל את שם העתון היומי בתוספת המלה "לילדים".

קשיים כלכליים הביאו בשנת 1985 להפסקת הופעת העתון באופן עצמאי ולא יאוחרו עם "משמר לילדים" ו"הארץ שלנו", למסגרת חדשה: העתון "כולנו". לאיחוד היו שלוש סיבות: א. פיגור בקצב ההתאמה של הרכב העתון לצורכי הילדים; ב. חוסר השקעה ומחשבה בצד הטכני של העתון (צבע, גייר); ג. הנהלות העתונים התייחסו לעתוני הילדים כמוצר לוואי ולא השקיעו בפרסום ובקידום מכירות, דבר שדירדר עם השנים את מעמדם וביסוסם הכלכלי.

תפוצת העתונים ירדה משנות ה-60 ואילך, ואם נוסף לכך את חדירת הטלוויזיה והמחשב הביתי לבתים רבים, אין פלא שימיהם של עתוני הילדים הוותיקים הגיעו לקיצם. עורך "דבר לילדים" האחרון, דוד פאיאנס, המשיך לערוך את "כולנו". בגיליון האחרון של "דבר לילדים" הוא כתב:

הגיעה שעת הפרידה. לאחר חמישים וחמש שנות הופעה (אולי שיא עולמי במשך ההופעה של עתון לילדים) מפסיק "דבר לילדים" את קיומו העצמאי ומתאחד עם שני שבועונים נוספים לילדים: "משמר לילדים" ו"הארץ שלנו" - בשבועון החדש "כולנו", שיופיע החל מיום ב' הבא ("דבר לילדים", חוברת הסיום, 16 באפריל 1985).

### "כולנו" - לא מתביישים מהסלנג

השם "כולנו" ציין שינוי גדול במגמה: לא עוד "עתון לילדים" אלא כתב עת של הילדים, של הקוראים. בגיליון הראשון של "כולנו" כתב דוד פאיאנס, שהיה כאמור גם עורכו האחרון של "דבר לילדים":

אנחנו חברי המערכת, נעשה מצדנו הכל שתאבנו את "כולנו",

## מ ע ש י ו ת ב ר א ש י ת

יָבֵל, יוֹבֵל וְחוּבֵל

חֶלֶב וְאֶחָד שֶׁל דָּבָשׁ. מִיָּד סוֹפְצָת צֵלָה וְנוֹטֶלֶת שְׁנֵי הַקִּיחוֹנוֹת וּמְכַנְיֶסֶתָם לְאַהֲלָהּ. וְעֵדָה רֹאֶה וּמְצַלֶּפָה צֵיִן.	בְּשִׁתְּנָה עֵדָה מִן הַשָּׁנָה וְרָאִתָּה אֶת הַמִּינִיק בְּלוֹ שֶׁלְקֶלֶךְ בְּכֵס הַתְּחִילָה קוֹרֶצֶת בְּתַנְתָּה וְעוֹנֹתָ: אוֹ לִי בְּיָוִי וְצֵלָה שׁוֹמֶצֶת בְּהֶלֶה וְצִיֵּיט דְלוֹקוֹת וְסִיף פֶּלֶא שְׁחִיק.	עֵדָה וְצֵלָה שְׁתֵּי נְשׁוֹתַי שֶׁל לֶמֶךְ. צָרוֹת רֵאשׁוֹנוֹת הָיוּ. וְכָל מָה שֶׁאָתָּה מוֹצֵא בְּצָרוֹת אֶתְרוֹנוֹת אָתָּה מוֹצֵא בְּצָרוֹת רֵאשׁוֹנוֹת.
צֵלָה יוֹצֵאת קָנָדוֹ וּמִוֹשֶׁבֶתָה עַל כַּרְכִּי אֶת חוּבֵל וּמוֹתָאָה כִּף וּמְסַמְּתָה: חוּבֵל. חוּבֵל. לֹא יוֹבֵל. שִׁי יוֹבֵל	שׁוֹב פֶּעַם כְּשֶׁצִּבְּאָה עֵדָה לְשָׁרָה נִטְלָה צֵלָה עֲרִיסָתוֹ שֶׁל הַתִּינִיק וְהַעֲסִיטָה עַל גְּבִי אִמָּת הַמִּים. צָפָה הַעֲרִיסָה וְהַפְלִיגָה (וְהִרְחִיקָה).	לֶמֶךְ אֶטֶב אֶת עֵדָה וְאֶטֶב אֶת צֵלָה. אֲלֵא הִנֵּה יִחְרָה הוֹדִיעַ לָהּ לְעֵדָה. וְהִקְנֵאָה צֵלָה כִּינּוֹר צָרְתָה. וְאִין קָנָאָה בְּקָנָאָה גָּשִׁים. וְאֵהֲלִיוֹ שֶׁל לֶמֶךְ מְלֹאִים קָנָאָה וְשָׁנָאָה וְקִשְׁטָה וְתַנְהָרָה וְאֵיכָה וְתַחְרִיתָה. כֹּל אִימַת שְׁחוֹר לֶמֶךְ מִן הַשָּׂרָה וְצִיד

קטע מ"דבר לילדים" של תחילת שנות ה-50: הדגשה על מורשת ישראל, ציונות וחלוציות

פאיאנס, "למצוא איזון בין מה שילדים אוהבים, ובין מה שצריך להעניק להם באמצעות העתון. אין ברירה אלא ללכת דרך מצעד הפזמונים ולהכניס את ה'קציצה' בדרך האחורית" (שם, שם).

באותו מאמר מציין אדיר כהן, כי "התהליך של תאוצת השינויים מכתוב לנו להיות קשובים לילדים, ללמוד יחד איתם ומהם, יש צורך לפתוח את העתון לכל הגירויים. לתת לזמן להיכנס. הילד במציאות שלנו אינו יכול לסבול שאנו מדברים אליו כאל רפה שכל" (שם, עמ' 104-106). ואולם, לאחר שנים אחדות שוב חזרו והתעוררו קשיים. ב-10 בדצמבר 1991 דיווח העתון "חדשות", כי עתון הילדים "כולנו" עומד להיסגר עקב קשיים כלכליים. כעבור 12 יום, הופיע בעתון "מעריב" דיווח נוסף, המבטל את קודמו.

בשנת 1992 עבר "כולנו" לבעלות פרטית, והוא ממשיך להופיע גם כיום (שנת 2000).

אורן ציבלין, עורך "כולנו" בשנים 1996-1992, כתב בגיליון ה-500: לאורך כל התקופה הזו עשינו את הדבר שנראה לנו הכי חשוב: לשקף את העולם של הקוראים שלנו, שלכם. ב"כולנו" אין צנזורה. ב"כולנו" לא חושבים על "מה יגידו ההורים", או "רק שלא נרגיז את המורים". אנחנו, במערכת, מנסים כבר 500 גיליונות להביא אליכם הביתה כל שבוע עתון שיהיה הכי קרוב לדברים שקורים לכם בחיים. אנחנו לא מתביישים לכתוב בסלנג ולהקדיש עמודים שלמים ל"קומדי סטור", כי הם גורא מעניינים עכשיו. אנחנו לא מפחדים לכתוב על אלימות בבית הספר או על ילדים שעשו להם רע ולא בצדק. אנחנו כותבים על כל דבר שנראה לכם חשוב" (ציבלין, 1994).

"כולנו" הלך ושיגשג כפי שכתב אורן ציבלין בגיליון ה-600:

ביום ההולדת ה-600 של "כולנו" ויום ההולדת ה-60 של "דבר לילדים", ה"אבא של כולנו", אנחנו מגישים לכם עתון מנצח. אמנם הטלוויזיה הפכה לחבר השני הכי טוב של האדם (אחרי הכלב), אבל עתונות הילדים מעולם לא ידעה ימים טובים יותר. 21 עתוני ילדים ונוער מופיעים בישראל, ו"כולנו" הוא עתון הילדים הגדול שבהם. "כולנו" של שנת 1996 הוא עתון חזק, רב תפוצה ורב השפעה - בזכותכם. כי אתם, קוראים שלי, קבעתם: טלוויזיה זה אחלה, וגם מחשב וכל היתר. אבל "כולנו" זה חבר. את "כולנו", שמגיע אלי כל שבוע הביתה על שמי, אי אפשר להחליף. זה הדבר האמיתי (ציבלין, 1996).

נילי לוצקי במחקרה (תשנ"ד, עמ' 231) מותחת ביקורת על "כולנו" וטוענת, כי "השבועון לא בא להשלים, ללמד, להקנות ידע, אלא הוא בא להקנות לקוראים ניקוי ראש מבית הספר, מערכים רבים, מאהבת הארץ."

"משמר לילדים", "הארץ שלנו" ו"דבר לילדים" נתמכו על ידי עתוני האב שלהם, "כולנו" שהוא צירוף של שלושת העתונים, הוא עתון בבעלות פרטית, אשר לטענת לוצקי, מטרתו העיקרית הינה הפקת רווח כלכלי, ובמקום להעלות את הקוראים לרמת העתון, העתון יורד לרמת הילדים. ולכן, לדעתה, הרמה רדודה והשפה קלוקלת. "ניחוח חוץ לארץ הוא שמביא קוראים לעתון," היא מסכמת.

תפוצת העתון ב-1999 היתה 32,000 עותקים. העורכת הנוכחית היא גלית שרף.

### מחקר וממצאים

במהלך העבודה - שקדמה לכתובת מאמר זה - נבדקו 60 גיליונות של העתונים: 50 גיליונות של "דבר לילדים" משנת 1955, 15 גיליונות של "כולנו" משנת 1985 (שנת ההופעה הראשונה) ו-15 גיליונות של "כולנו" משנת 1997. המטרה

שתחכו לו כל יום שלישי בקוצר רוח ושתמליצו עליו לפני חבריכם. הדבר תלוי גם בכם. אתם לא רק קוראים, אלא שותפים, שותפים מלאים בעיצוב תוכנו של העתון, שכשמו כן הוא - של כולנו. אם תכתבו לנו, אם תביעו דעות, אם תשתתפו בכל נושא ופרט, ניצור יחד במה של "כולנו", במה אהובה, שהגעים והמועיל ישתלבו בה והיא תוכל לפרוח, להתפתח ולגדול ("כולנו", מס' 1, 23 באפריל 1985).

היה זה בהחלט עתון ילדים חדש. עורכיו וכותביו האמינו וקיוו כי הוא נבנה על יסודות בריאים, תוך לימוד לקחים מן העבר (בר, 1987, עמ' 105).

"כולנו" החל את דרכו ברגל ימין. הוא הגיע לתפוצה של 40,000 עותקים בשבוע ולדעת פאיאנס, "גם בעידן הטלוויזיה יש מקום לעתון, אך עתון המדבר אל הילדים. עתון בימינו צריך להתחשב ברצונות הילדים, 'כולנו' הוא סיפור הצלחה, כי הוא עתון של הילדים, למען הילדים" (פאיאנס, 1985, עמ' 135).

מירי ברוך, בת סמכא בספרות ילדים, הביעה דעה חיובית על "כולנו" בראשיתו: "אם ניתן לילד רק ערכים ומוסר, הוא לא יקנה את העתון. יש לתת לו מה שילדים מחפשים ורוצים לראות בעתון, ויחד עם זה להכניס בין השורות את האני מאמין שלך" (אצל בר, 1987, עמ' 104). לדעתה, מנסה העורך, דוד

## הודעה חשובה לקוראינו

**קוראים יקרים. שלום וברכה.**

שלושת שבועוני הילדים הוותיקים: דבר לילדים, הארץ שלנו ומשמר לילדים החליטו להתאחד ולהקים שבועון אחד משותף ושמו יהיה **כולנו**

**כולנו** יהיה שבועון מרחיב מעור ומעולה יותר בו סיפורים, שירים, אנגות, כתבות, שעשועונים, נשואי פרי סיום, פוסטרים ומזורים בנושאים שונים ועוד הפתעות.

**כולנו** יעמוד לרשותכם לוח מודעות מיוחד שבו תוכלו לאחל איחור לים לבצע החלטות ולמסור בכמה מילים הערות לחברים ולחברות מכל סוג שהוא.

**כולנו** יתפרסמו הרבה מיני רותיכם וכל מכתב שיר, בקשה או משאלה יוכלו למצוא תשובות הלב של אנשי המערכת. טלפון פגוע יעמוד לרשות הקוראים שיוכלו לצלצל ולקבל תשובות.

**כולנו** כשמו, יהיה השבועון של כולנו - ילדים, הורים ומתחילים.

**כולנו** יפיע לקראת יום הנצמאות ומנוי שלושת השבועונים המתאחדים יקבלו אותו בבתים. כתמיד, ילדים אחרים יוכלו להצטרף כמנויים קבועים או למצוא את **כולנו** בחנויות ובקניסטים ואנו מאד מקווים שתמליצו בפני חבריכם לרכוש אותו.

עובדי הנהלת השבועון ומערכת **כולנו** מברכים את כל הקוראים במיטת הצלחה ומודים לכל מי שחשתתף עד כה בניירת שלוש השבועונים שהתאחדו. הקמת השבועון החדש היא החג של **כולנו**

**שלכם בידדות**  
המערכת

הגם קול לילדים  
הוא חלק משלנו  
ליל 1999

המעבר ל"כולנו". עתוני הילדים הוותיקים קיפלו את הדגלים והפכו ל"כולנו". השנה-1985

דייקטי וחלק ניכר מהחומר שבו הוגש בניקוד. הסיבה השנייה - עתון מנוקד נדרש בתקופת העליות הגדולות, בה היתה השפה חדשה וזרה לילדים רבים, אשר התקשו בקריאה.

גלית שרף (כתבת ולימים עורכת "כולנו") מסכמת בעתונה וכותבת: "אם הייתם מקבלים את 'דבר לילדים' הזה אליכם הביתה, הייתם בטוחים שמישהו צוחק עליכם. העתון נראה מיושן, ארכאי, שחור-לבן כולו, כתוב בצפיפות. אבל זו לא חוכמה גדולה: לא היו אז מכונות דפוס בצבע, כמו שלא היו טלוויזיות ומחשבים משוכללים..." (שרף, 1994).

### עטיפת הגיליון

ממצא מפתיע הוא כי בגיליונות "דבר לילדים" משנת 1955 ניכר אחוז גבוה של צילומים על גבי העטיפה (43%), לאור העובדה כי האמצעים הטכנולוגיים בתקופה זו היו דלים. ההשערה היא, כי השימוש בטכניקות הצילום לעיצוב הכריכה נדרש עקב נושאי הכתיבה (%47 מן הנושאים עסקו בטבע ובנופים).

התמורה אשר התחוללה בעיצוב הגרפי של עמוד השער נובעת אף היא מן הסיבות אשר צוינו קודם לכן: ההתקדמות הטכנולוגית וציפיות הקוראים.

באשר לתוכן העטיפה נמצאו הבדלים מהותיים בין העתונים: ב"דבר לילדים" וב"כולנו" משנת 1985 נמצאו בעמודי השער נושאים כגון נופים, חיות, טבע וחגים ("אהבת הארץ"). ואילו נושאים כמו: כוכבים מפורסמים, זמרים ולהקות זמר לא הופיעו כלל. לעומת זאת, ב"כולנו" משנת 1997 בולט מאוד נושא ה"כוכבים", ותדירות הופעתו על גבי עמוד השער הוא כ-73%.

ההבדלים בנושאי העטיפה בין העתונים מבטאים, לדעתנו, את ההבדלים בערכים החברתיים בין שתי התקופות: בעוד שבתקופת "דבר לילדים" העבירו העתונים מסר המעמיד במרכז את הכלל, החברה והמדינה, הרי שבתקופת "כולנו" התרחש מעבר הדרגתי אל היחיד. ביטוי לכך ניתן למצוא בכל תחומי החיים. ב"דבר לילדים" כתבו "בנימה כללית - עמנו, ארצנו, קבוצתנו, טיולנו... חשוב היה לתת מה שיותר ידע רחב על הנעשה בארץ ובעולם..." (לוצקי, 1993, עמ' 229). "כולנו", ככלל, אימץ גישה המבטאת "הליכה עם הילדים".



"כולנו" משנות ה-90 - פוסטרים, סיפורי אימה, ופולחני כוכבים

העתון פונה לצד הבידורי, הפיקנטים והמסחרי ופחות לצד החינוכי. כפי שקבעה מירי ברוך:

"אם ניתן לילד רק ערכים ומסר הוא לא יקנה את העתון. לכן יש לתת לו גם מה שילד מחפש ורוצה לראות בעתון. אם נפנה רק לאהבת ארץ ישראל, אף ילד לא יפתח את העתון, ולכן משלמים מחיר לקהל היעד על ידי

היתה לעמוד על השינויים שחלו בעתוני הילדים בשלוש נקודות זמן: 1955, 1985-1997.

הממצאים והמסקנות נוגעים רק לעתונים אלה, אך קרוב לוודאי שהם משקפים גם את הנעשה בעתוני ילדים נוספים.

בעת הבדיקה בשלושת העשורים האמורים נבדקו הקריטריונים הבאים: הרכב המערכת, נתונים כלליים על העתונים, העטיפה, המדורים ושפת הכתיבה.

### הרכב המערכת

הרכב המערכת של "דבר לילדים" משנת 1955 מצומצם, והוא מונה חמישה חברי מערכת (על פי המצויין בעתון). אין פרסום של יועצים גרפיים ולשוניים. אין אזכור של שמות הצלמים. הפרטים אודות הרכב המערכת מופיעים בעמוד האחרון של העתון באותיות וצירות.

ב"כולנו" משנת 1985 הרכב המערכת מצויין אמנם בעמוד 2, אך הוא עדיין מצומצם. לעומתו, ב"כולנו" משנת 1997, הרכב המערכת נרחב ומפורט. הוא מופיע בעמוד 2. למערכת נוספו יועצים גרפיים ומוזכרים גם שמות המבצעים הגרפיים ועובדי המחשב.

יש לשער כי מערכת "דבר לילדים" לא מצאה לנכון לפרסם את כל העוסקים במלאכה ברשימת הרכב המערכת. המערכת הסתפקה בפרסום שמות הכותבים ליד היצירות הספרותיות והכתבות. שטח העתון ממש רובו ככולו למטרה העיקרית אשר לשמה נועד - להנך ולהשכיל, ובפרסום חוזר של שמות העוסקים בכתיבה יש משום בזבוז משאב יקר. "נראה, שכל פיסת מקום לא הלכה לאיבוד... העתון נכתב בידי מבוגרים בשביל ילדים, מתוך הנחה, שהם - המבוגרים - יודעים מה טוב לקוראים הצעירים" (לוצקי, תשנ"ד, עמ' 229-230). ייתכן, שהמבוגרים חשבו כי הפרטים אודות המערכת אינם מעניינים ילדים, ומבזבזים שטח "יקר". לעומת זאת, ב"כולנו" מפורסמים הרבה שמות של "העושים במלאכה" - והמטרה היא לקרב את הקוראים אל העתון ולהפגישם כמה שיותר עם המחברים, היוצרים ואנשי המערכת.

### נתונים כלליים על העתונים

מספר העמודים ב"דבר לילדים" הוא כמחצית ממספר העמודים ב"כולנו" (בשתי תקופותיו), אך עם זאת, ב"דבר לילדים" דפי העתון מלאים ודחוסים, נעדרים כמעט לחלוטין פרסומות ועושים שימוש מרבי בכל סנטימטר מרובע. (ייתכן כי משום כך לא הובא בעתון תוכן העניינים).

מספר העמודים בעתון "כולנו" אכן רב יותר, אך השימוש בשטח הכתיבה לובש צורה שונה: העתון רווי פרסומות, הטקסטים כתובים באותיות גדולות, הכותרות בולטות ופרושות על פני שטח ניכר מן העמוד.

רגב (1991) טוען, שההבדלים באיכות הנייר, בצבעוניות ובסגנון גופני האותיות נובעים הן מן ההתקדמות הטכנולוגית והן עקב ציפיות הקוראים, כתוצאה מן העלייה ברמת החיים, מכוח הקנייה של ציבור הקוראים ומן התחרות הרווחת בשוק מוצרי הצריכה בכללו. התחרות על שעות הפנאי של הילדים הובילה את מערכות העתונים להשקעה מסיבית בחזות העתון ובפרסום אשר נועד לקדם את מכירתו.

יפה האזור (1993) כותבת כי מערכות עתוני הילדים התנגדו בעבר לגישה המסחרית האמריקנית, אשר ייצגה בעיניהם בזבוז, ולכן שללו שימוש בגישה זו. בדיעבד ניתן לקבוע, כי עמדה זו, בה נקטו מערכות העתונים, חסמה התקדמות טכנולוגית והביאה רבים מן העתונים אל סף סגירתם.

חלקו הגדול של "דבר לילדים" הופיע מנוקד, בעוד ש"כולנו" משנת 1997 אינו מנוקד כלל. יכולות להיות לכך שתי סיבות: האחת, מראשיתו היה העתון

הורדת הרמה והכנסת גורם המסחור" (בר 1987, עמ' 104).

### מדורים

המדורים שהופיעו ב"דבר לילדים" נסבו בעיקרם אודות נושאי מידע וידע: חדשות, אקטואליה, מדע, טבע, שפה, ביאור מושגים, המלצות על ספרים ותצוגות; כל אלה הפכו את העתון לאנציקלופדיה בועיר אנפין.

המדורים האלה מתיישבים עם מטרות העתון, כפי שהגדירן העורך הראשון של "דבר לילדים", יצחק יציב, העורך הראשי קבע: "רבים הם הדברים אשר אתה צריך לדעת אותם וידבר לילדים" ישתדל להמציאם לך שבוע שבוע" (רגב 1991, עמ' 105; פאיאנס 1985, עמ' 133).

ב"דבר לילדים" משנת 1955 לא היו כמעט מדורים ששיתפו כתיבה יצירתית של ילדים. נמצא רק מדור אחד שאיפשר לשאול שאלות על הנכתב בעתון או לבקש משאלות. נעדרו כמעט לחלוטין תיאורים של בעיות אישיות, בדיחות או רשימות המתארות רגשות. ההסבר לכך: "אפשרו של הפרט (היה) תלוי באשרו של הכלל, כי הגשמת האידאולוגיה הלאומית היא עניינו הפרטי של כל אחד" (רגב 1991, עמ' 106).

"כולנו" משנת 1985 מעניק מרחב ביטוי רב לכתיבה יצירתית של ילדים. בעתון שני מדורים העוסקים בכתיבה הופשית של ילדים. וכך נכתב בגיליון הראשון של "כולנו": "אתם לא רק קוראים, אלא שותפים, שותפים מלאים בעיצוב תוכנו של העתון שכשמו כן הוא - 'כולנו'. אם תכתבו לנו, אם תביעו דעות, אם תשתתפו בכל נושא ופרט, ניצור יחד במה של כולנו". עם זאת, ב"כולנו" משנת 1985 עדיין מופיעים מדורים המוקדשים לטבע ולנושאי אקטואליה, שיש בהם מ"הגיישה המחנכת".

לעומת זאת, ב"כולנו" משנת 1997 מצאנו שמות מדורים לועזיים לרוב, שימוש רב בסלנג, וקושי להקיש על תוכן המדור משמו. מקום רב הוקצה למדורי פופ וקומיקס. נולדו מדורים חדשים, ברוח התקופה, וביניהם "זומביט", מדור העוסק במחשבים. מדורים אחרים עוסקים בתוכניות טלוויזיה ובכוכבים מפורסמים. נמצאו בדיחות לרוב, ושאלונים אישיים. כל אלה מגמתם להרחיב את קהל הקוראים ככל האפשר. בביקורת על העתון ב-1990 נכתב כי "כולנו" מגיש לילדים "דייסה של בידור וידע שטחי" (גר, 1990, עמ' 46). לדעת הכותבת, העורכים "ויתרו לגמרי על עיצוב נפשם ואופיים של קוראי העתונים ומסתפקים בצד המשעשע והבידורי, שאין בהם ערך חינוכי אמיתי". דוד פאיאנס חולק על דעה זו (1985, עמ' 133) וטוען, כי טוב עשו עתוני הילדים בהגמישם את גישתם יחד עם השינויים החברתיים והערכיים, ובבחרם בדרכים בידוריות ומהנות, כדי לחבב את העתונים על הילדים, תוך מלחמה על תרבות הפנאי של הילדים-הקוראים. עם זאת, אסור לדעתו לעורכים לשכוח את המטרה המחנכת, תוך התאמתה ה"תכנית והצורנית לרוח הזמן"... פאיאנס אף מוסיף כי: "קיומו של עתון ילדים בצד המדיום האלקטרוני עשוי לסגור מעגל משולב של קריאה וצפייה, שבתוכו יכול לגדול ולהתפתח אדם שלם יותר" (פאיאנס 1985, עמ' 135).

### שפת הכתיבה

ב"דבר לילדים" היה השימוש רב בביטויים מליציים ובלשון תקנית ומוקפדת. נמצאו רק מספר זעום של מלים לועזיות.

ב"כולנו" משנת 1985 רווח אמנם השימוש בביטויים "יפים" ובלשון תקנית, אך ניתן כבר להצביע על מגמת "הסתננות" של מלים לועזיות וביטויי סלנג. לעומת אלה, ב"כולנו" משנת 1997 נדיר למצוא, אף לאחר קריאה מדוקדקת, ביטויים "יפים" (נמצא רק ביטוי אחד לרפואה), ותחת זאת רווח מאוד השימוש



"כולנו" 1997: "מלחמת הכוכבים" ועב"מים

במלים לועזיות וסלנג (לעיתים אף בלתי ברור לחלוטין).

החל בשנת 1985 (כבר בעתון "כולנו"), החלו הילדים ליטול חלק ניכר יותר בכתיבה. כתיבת הילדים והכתבים הצעירים יותר משוחררת וקלילה; דפי העתון רצופים ראיונות, בדיחות, חידות ושאלות מפי הילדים. הכתיבה רצופה ביטויי סלנג ומלים לועזיות. בתחילה הקפידו ב"כולנו" על שפת הכתיבה, אך מאוחר יותר הרבר הלך ונעלם.

### MTV מודפס

בהמשך, כלומר בגיליונות "כולנו" של שלהי המאה ה-20, השפה פשוטה עד פשטנית. הסיבה לכך נעוצה באווירת התקופה ובדרישה מעתון ילדים עכשווי. "דבר לילדים" היה עתון אשר נכתב בידי מבוגרים למען ילדים, מתוך הנחה כי הם, המבוגרים, יודעים "מה טוב" לקוראים הצעירים. ביטוי בולט לכך היתה שפת הכתיבה: רהוטה, מוקפדת, "גבוהה". לעומת זאת, "כולנו" הינו עתון עכשווי המדבר לילדים בשפה שלהם, מעין "MTV מודפס".



## טבלה 1 - נתונים כלליים על העתונים

	"דבר לילדים" 1955	"כולנו" 1985	"כולנו" 1997
מחיר	בתחילה: 225 פרוטות בסוף: 250 פרוטות עלייה של 10%	בתחילה: 1.15 שקל בסוף: 1.30 שקל עלייה של 11%	בתחילה: 9.90 שקל בסוף: 11.50 שקל עלייה של 14%
מס' עמודים	16	40	36
ניצול שטח העמוד	העמוד דחוס מאוד ומנוצל באופן מרבי	מעט דחוס	מרווח ומשופע בתמונות
טיב הנייד	נייד עתון פשוט	נייד לבן חלק	נייד לבן חלק
אותיות	גדלים שונים	גדולות יפות וברורות	גדולות יפות וברורות
ניקוד	חלק גדול מנוקד	מנוקד חלקית	לא מנוקד כלל
צבעוניות	צבע אחד או שניים	צבעוני מאוד	צבעוני מאוד
פרסומות	כמעט שאין	במידה רבה	במידה רבה מאוד
חוכן עינינים	אין	יש	יש

## טבלה 2 - נושאי העטיפה

נושא	"דבר לילדים" 1955	"כולנו" 1985	"כולנו" 1997
אירועים, אקטואליה	20%	7%	13%
חגים	20%	40%	רמז לחג על גבי תמונות של כוכבים
נופים, חיות, טבע	47%	33%	7%
כוכבים מפורסמים מסדרות טלוויזיה, זמרים, להקות וכו'	0%	0%	73%
דמויות של ילדים (לא מפורסמים)	13%	20%	7%

כי רוח האדם יאהב חליפות וחדשות" (אופק 1978, עמ' 10).

יצחק יציב, עורכו הראשון של "דבר לילדים", סבר, כאמור, שמטרת העתון היא: "לגדל קורא חושב". עורכי בראשית אלה ראו את עיקר תפקידם בהקניית ערכים ותכנים, בעוד שעורכי עתוני הילדים בימינו רואים את עיקר תפקידם ביצירת חוויה. בחלוף השנים התפתחה מגמת התקרבות אל הקורא-הילד ואל עולמו. עתוני ימינו אינם מתיימרים עוד ללמד ולהנחך.

## בימינו - בחזרה להתחלות

כאשר התכנסו אליעזר בן יהודה ומחנכים נוספים במטרה לייסד את "עולם קטן" בשנת 1893, עתון הילדים הראשון בארץ ישראל, הציבו לעצמם יעדים: "לספר לילדים סיפורים, לטעת בהם מידות טובות, לדבר באוזניהם ולשיר להם שירים נחמדים, לספר להם מעשים גדולים וטובים, לשפר דרכם ולהצניע לכת; לקחת מוסר וללמד את נפלאות הטבע. לחוד חידות ולחוד שכלם, ולתת לפניהם משחקים מענגים ושעשועים, לצייר להם בכל פעם מעשה אחר,

**טבלה 3 - שינויים בשפה, שימוש בניבים, פתגמים, מלים לועזיות וסלנג מקבץ מהמלים שנמצאו בכתבות או בסיפורים (לא מתוך המדורים).**

"כולנו" 1997			"כולנו" 1985			"דבר לילדים" 1955	
שימוש בסלנג	שימוש במילים לועזיות	שימוש בניבים ופתגמים	שימוש בסלנג	שימוש במילים לועזיות	שימוש בניבים ופתגמים	שימוש במילים לועזיות	שימוש בניבים ופתגמים
לקטול קול סתכל איכס אחלה זאלה פחה חנון לפלף לאללה דוקס וואו יאללה	פול ווליום ליידי סילו צ'אט טיפס פליז או קיי בארנינג ג'אלינג קזאבס אינסטינקט הפי אנד פיקוס טריק	דמעות תנין	סביחה	או קיי ביי ביי	כל ישראל חברים נחן אני שבת ותהיה לאדון עולם לשנה הבאה בירושלים הבנויה הולך עלי אימה רצמי צחק קול ענות חלושה	פוטנט	טוהר מידות לעת צרה ברוך בואך מי באש ומי במים לשון נמר שמחת בית השואבה כל אשר ידבנו ליבו על כנפי הרמיון גלגלים בחרכוני סתיו (תהילים) מילים כדובנות שורש הרע דבר בשם אומרו

לשים גבולות בין הרצון לפתות את הילד, להעניק לו סיפוק מידי, לבין הצורך לבנות את עולמו הרוחני. ראוי גם שלמשרד החינוך תהיה נגיעה לעתוני הילדים, וייקבעו קריטריונים, הוגעים לאיכות הכתיבה, נושאי העתון והקפתו. יש לעתון בהחלט חלק בעיצוב פני הדור הצעיר ולכן "הכרחי תקציב, שיבטיח המשך הוצאתם לאור של עתוני ילדים איכותיים, כאלה שלא יהיו כל כך תלויים בגורם המסחרי שלהם" (גלברט-אבני, 1993, עמ' 133).  
האם הדבר אפשרי בימינו? לגמרי לא ברור.

בעבר סברו המבוגרים, הכותבים, כי הם יודעים מה נחוץ ומה טוב לילד ולעתידו, בעוד שכיום מבקשים הם ללמוד אודות רצונותיו. בנוסף לכך, המניע המסחרי מהווה מניע מוביל בשיקולי העורכים.  
כיום אין בנמצא, לפחות לא בעתונות הילדים הכללית, עתון ערכי, מחנך. אנשי החינוך וסופרים מצרים על כך. הסופרת עפרה גלברט-אבני כתבה ב-1993: "ראוי שעורכי העתונים יקדישו את מירב המחשבה כדי לשפר כל פיסת טקסט, על מנת להפיק מאותן שעות קריאה יקרות את המקסימום". ראוי לדעתה, שההורים ישימו לב מה ילדם קורא. העורך אוהו בידיו כלי רב כוח והאחריות עליו גדולה, כי לעתון יש השפעה גדולה על עולמו של הילד. צריך

\*\*\*

- תשנ"ג, תל אביב 1993, עמ' 131-135.
6. יפה האור, "אין תחליף לעתון ילדים", *הורים וילדים*, תוברת 64, 1993, עמ' 48-49.
7. גילי לוצקי, "ניקוי ראש מערכים בעתוני הילדים", *ספר השנה של העתונאים*, תשנ"ד, תל אביב 1994, עמ' 229-237.
8. דוד פאינס, "עתונות לילדים בשנות ה-80", *ספר השנה של העתונאים*, תשמ"ה, תל אביב 1985, עמ' 131-135.
9. אתי פו, "עדן" - עתון ילדים עברי באמריקה", *קשר*, 22, נובמבר 1997, עמ' 70-79.
10. אורן ציבלין, "500 מילים על כולנו 500", *כולנו*, גיליון ה-500, 1994.
11. אורן ציבלין, *כולנו*, גיליון ה-600, 1996.
12. מנחם רגב, "מגמות ותפניות בעתוני ילדים עבריים בארץ ישראל בראי היצירות ששלחו הילדים לעתונייהם", *מעגלי קריאה* כרך 20, 1991, עמ' 103-110.
13. גלית שרף, "קריאה קריעה", *כולנו*, גיליון ה-500, 1994.

1. המאמר הוא עיבוד של עבודה סמינריונית שהוכנה במסגרת הקורס "העתונות הישראלית - מעצמה תקשורתית, או 'נמר של נייר'?" במכללת בית ברל, בהנחיית ד"ר מרדכי נאור וזירעאלה רייס.  
ביבליוגרפיה:
1. אוריאל אופק, *ספרות הילדים העברית*, א-ב, תל אביב 1978.
2. בת-דורה בר, "ילדים בשנות ה-80", *ספר השנה של העתונאים*, תשמ"ז, תל אביב 1987, עמ' 104-111.
3. עדינה בר-אל, "מישלים" עד 'עולמי הקטנטן' - רשת "תרבות" בפולין ועתונות לילדים", *קשה* 23, מאי 1998, עמ' 102-111.
4. צפורה בר, "עולם קטן" או 'חפש ערך אהבה' - עתוני הילדים מאז ועד עתה", *ספרות ילדים ונוער*, י"ז (א), 1990, עמ' 43-46.
5. עפרה גלברט-אבני, "החינוך והקווים האדומים", *ספר השנה של העתונאים*,